

ÜNİTE 1

Makro İktisada Giriş

Giriş

Makro İktisadın Doğuşu

Teorilerin oluşması hipotezlerle başlar. Hipotez ya da varsayım belirli bir probleme çözüm bulmak için geliştirilen, olaylar arasında ilişki kurabilen, akla ve mantığa uygun olan ve sınanabilir önermelerdir. Mikro iktisadi analizlerde belli konuları açıklamak ve ilişkileri ortaya koymak için ceteris paribus (diğer her şey sabitken) varsayımından sıklıkla yararlanılır. Sanayi Devrimi öncesinde iktisat bilimi ile uğraşan düşünürlerin ve okulların varlığı bilinmektedir. Bunlar arasında en önemlileri Merkantilizm ve Fizyokrasi'dir. İnsanlık tarihi boyunca nüfusun artması ancak kaynakların kıt olması her kargaşaya ve savaşlara yol açmıştır. Özellikle tarım toplumlarında yaşanan kuraklık ve diğer değişimler insan topluluklarının ve sonraki dönemlerde devletlerin daha verimli kaynaklara sahip olan toprakları ele geçirme isteklerinde önemli bir yer tutmuştur. Topluluklar komşuları ile daima ticaret yapmışlardır. İhtiyaç fazlası ile ihtiyaç duyulan mallar arasında trampa ya da takas dediğimiz yöntemlerle başlayan ticaret, paranın icadı ile ayrı bir boyut kazanmış ve metal paraların kullanımı ile ticaret hacmi genişlemiştir. Artan üretim ve ticaret insanların refahını artırırken, insanoğlunun iktisadi problem olgusu ile karşılaşmasına neden olmuştur. Bu problemlerin iktisadın bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında katkısı büyüktür. İktisadın bir bilim dalı olarak ortaya çıkması ise 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların ve özellikle buhar gücüyle çalışan makinelerin üretime yönelmesiyle meydana gelen Sanayi Devrimi ile başlamıştır. 1920'li yıllara gelindiğinde, ortaya çıkan üretim artışı ve işçi ücretlerinin bu üretimi tüketebilecek düzeyde olmaması, üretim ile tüketim arasındaki dengenin kaybolmasına yol açmıştır. 1929 yılını izleyen yıllarda işsizlikte meydana gelen büyük artış ve üretim düzeyinin önemli düzeyde düşmesi "Büyük Buhran" olarak adlandırılan ekonomik krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1930'lu yıllarda geçerli olan ekonomik krizin kendiliğinden dengelenmemesi ise Klasik-Neo Klasik düşüncenin eleştirilmesine yol açmıştır. Klasik-Neo Klasik düşüncenin eleştirisi noktasında J. M. Keynes tarafından 1936 yılında "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adıyla yayınlanan eser ise yeni bir düşünce ekolü olan Keynesyen Okulunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Makro İktisadi Akımlar

Makro iktisadi akımlar Keynesyen öncesi ve sonrası iktisadi akımlar olarak ikiye ayrılır.

Keynesyen İktisat Öncesi İktisadi Akımlar

Merkantilizm; 1450'li yıllarda Avrupa kıtasında ortaya çıkan ve "Ticari Kapitalizm" anlamına gelen Merkantilizm, Adam Smith'in yazdığı "Ulusların Zenginliği" adlı eserin yayınlandığı 1776 yılına kadar popülerliğinin korumuş ve sanayileşme devrimi ile de zayıflamıştır. Merkantilizm, "ticaretin" hâkim olduğu sistem anlamına gelmektedir. Devletin zenginliğinin ve ekonomik performansın ülkenin sahip olduğu değerli maden stoku ile ölçüleceğini savunan Merkantilistler, ülkelerin zenginlik kaynağının kıymetli madenlerin oluşturduğunu ve bu maden stokunun ise sabit olduğunu savunmaktadırlar. Başta altın

olmak üzere değerli maden stokunu artıran toplumların daha yüksek refaha ulaşacaklarını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, değerli maden stokunun artırılması ve değerli madenlerin ülke sınırları dışına çıkışının engellenmesi için her türlü önlemin alınması gerekmektedir. Bu yüzden elinde daha fazla kıymetli maden bulunduran ülkenin daha zengin olacağını ve bir ülkenin zenginleşebilmesinin ise diğer ülkelerin fakirleşmesi sonucunda gerçekleşeceğini iddia etmişlerdir

Fizyokrasi; Fizyokratlara göre, zenginliğin kaynağı ekonomide tek üretken sektör olan toprak ve tarım sektöründen elde edilen üretimdir. Tarım dışındaki tüm sektörleri verimsiz olarak nitelendirmişlerdir. Bu yüzden ekonomide tek vergi sistemi uygulanarak sadece katma değer oluşturan tarım sektöründen vergi alınmalıdır. Fizyokratlar “doğal düzen” anlayışını savunarak dünyadaki doğal bir düzenin isleyişinin ekonomik kurallar açısından da geçerli olduğunu, ekonominin kendi kendini düzenleyeceğini ve ekonomiye devletin müdahale etmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Klasik İktisat; Klasik iktisat, Adam Smith’in 1776 yılında yayınladığı “Ulusların Zenginliklerinin Doğası ve Sebepleri Üzerine Bir Araştırma” adlı eserini referans alan bir düşünce akımıdır. Klasik iktisadi düşüncenin en önemli temsilci olan Smith, Fizyokratsınız “doğal düzen düzenler” görüşünden yola çıkarak “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde “görünmez el” varsayımını ortaya atmıştır. Bu varsayıma göre piyasalarda ortaya çıkacak dalgalanmalar geçicidir ve görünmez bir el tarafından dengeye tekrar ulaşılır. Bu görünmez el, devletin müdahale etmediği fiyat mekanizmasıdır. Bu görüşe göre, bireyler kendi faydalarını maksimum düzeye çıkarmaya çalışırken farkında olmadan toplumun da faydasını maksimum düzeye çıkarmış olurlar. Dolayısıyla ekonomiye dışarıdan müdahale edilmesine gerek kalmadan ekonomi kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengeye gelir. Bu yüzden devlet, eğitim, adalet ve güvenlik, sağlık ve bayındırlık konularının dışında ekonomiye müdahale etmemelidir ve birey haklarını kısıtlamamalıdır.

Neo-Klasik İktisat; 1870 ve 1914 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Neo-Klasik İktisadın en önemli temsilcileri W. Stanley Jevons, Alfred Marshall, Irving Fisher, Leon Walras, Vilfredo Pareto, Herman Gossen, Stanley Jevons, Joseph Schumpeter ve Arthur Cecil Pigou’dur. NeoKlasik İktisatçılar, Klasik iktisatçıların öne sürdüğü görünmez el, tam istihdam, ücret ve fiyatların esnekliğini ve Say Yasası’nı kabul etmişler fayda değer teorisinin ekonomide geçerli olduğunu savunmuşlardır. Fayda değer teorisine göre, bir mal ve hizmetin değeri tüketiminde kullanılan emekle değil, tüketiciye sağladığı fayda ile ölçülmektedir. Leon Walras ekonominin daima dengede olduğunu ifade eden “Genel Denge Analizini” geliştirmiştir ve faktör arz eden taraf olan tüketiciler elde ettikleri geliri üreticilerin ürettiği mal ve hizmetleri satın almak için harcamaktadırlar. Üreticiler ise elde ettikleri gelir ile tekrar faktör talep etmektedirler. Bu bağlamda üreticiden tüketiciye ve tüketiciden üreticiye sürekli bir döngü söz konusu olmaktadır.

Keynesyen İktisat ve Sonrası İktisadi Akımlar

Keynesyen İktisat; Keynes, görüşlerini 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde ele almış ve makro iktisadın bir bilim dalı olmasına öncülük etmiştir. Keynes’e göre her arz kendi talebini değil, her talep kendi arzını yaratmaktadır. Yani Klasikler ekonomiyi arz cephesinden, Keynes ise ekonomiyi talep cephesinden açıklamaya çalışmaktadır. Keynes’e göre özel kesim harcamalarındaki düşüşten dolayı toplam talepte bir azalma söz konusu olursa, bu azalma kamu kesimi tarafından Telafi Edici Maliye

Politikası yani Genişletici Maliye Politikası ile giderilmelidir. Ekonomide temel belirleyici unsur toplam taleptir ve Büyük Burhan'ın ortaya çıkmasının sebebi efektif talep yetersizliğidir. Bu durumda devlet ekonomide aktif bir şekilde rol alarak ekonomiye müdahale etmeli ve toplam talepte artışa yol açacak politikalar uygulamalıdır. Ücretler ve fiyatlar Klasiklerin ileri sürdükleri görüşün aksine özellikle aşağı yönlü esnek değil, katıdır.

Neo- Keynesyen İktisat; 1960 yılında Paul A. Samuelson ve Robert Solow, Phillips'in yaptığı analizden yola çıkarak politika önermeleri geliştirmişler ve enflasyon ile işsizlik arasında ters yönlü ilişki olduğunu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Phillips Eğrisi'ne göre, işsizlik oranı arttıkça enflasyon oranı azalmakta, işsizlik oranı azaldıkça ise enflasyon oranı artmaktadır. Politikacılar da işsizlik ve enflasyon arasında tercih yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Monetarizm; Monetaristler makro iktisadın üzerinde durduğu konulardan biri olan enflasyon üzerine odaklanmışlardır. Enflasyon hükûmetlerin para arzını gereksiz yere ve aşırı ölçüde artırması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden enflasyonun parasal bir unsur olduğu ileri sürülerek sabit parasal genişleme kuralı geliştirilmiştir. Söz konusu kurala göre, para arzı ekonomideki iktisadi büyüme oranı kadar artırılırsa enflasyon ortaya çıkmaz ve ekonomide ortaya çıkan istikrarsızlıkların temel sebebi parasal olgulardır. Ekonomide istikrarı sağlamak için maliye politikasından ziyade para politikasına daha fazla ağırlık verilmelidir.

Yeni Klasik İktisat; Yeni Klasik iktisadın en önemli temsilcileri Robert Barro, Robert Lucas, John F. Muth, Thomas Sargent ve Neil Wallace'dir. Rasyonel beklentiler varsayımı, yeni klasik iktisadın en önemli varsayımlarından biridir. Bu iktisadi akıma Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı da denilmektedir. İktisadi karar birimleri gelecekle ilgili beklentilerini oluştururken, akılcı davranışı kullanarak, daha önce yaptıkları hatalardan ders çıkarırlar ve bunun sonucunda ise beklentilerde hata ortaya çıkmaz. Thomas Sargent ve Neil Wallace "Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik" kavramını geliştirmişlerdir. Buna göre bütçe açığı ya para basılarak ya da borçlanılarak kapatılabilir. Monetarist iktisatçılara göre ise, bütçe açığı para basılarak değil de borçlanılarak kapatılırsa enflasyon daha düşük seviyede kalacaktır.

Yeni Keynesyen İktisat; Keynesyen iktisada beklentileri dahil ederek rasyonel beklentiler varsayımını kabul etmişlerdir. Uzun dönemde rasyonel beklentiler varsayımından dolayı ekonomi kendiliğinden dengeye gelecektir. Ancak kısa dönemde ücretler ve fiyatlar yapışkan olduğu için ekonomide bir dengesizlik olduğu zaman bu dengesizlik kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır. Bu yüzden kısa dönemde ekonominin dengeye gelebilmesi için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekebilir.

Post Keynesyen İktisat; Post Keynesyen iktisada göre ekonomi Klasiklerin öngörüsünün aksine istikrarsızdır. İstikrarlı bir büyüme hızı yakalayabilmek için yatırımların yeterli düzeyde artması gerekmektedir. Beklentiler iktisadi karar birimlerinin davranışlarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda beklentilerde ortaya çıkan olumsuzluklar sonucunda yatırımlar istenilen düzeyde artmayabilir ve bunun sonucunda ise ekonomi daralarak işsizlik artabilir.

Arz Yanlı İktisat; Arz Yanlı iktisat, Keynesyen iktisadın ekonomide toplam talebi ön plana çıkaran tutumuna karşı çıkarak arz koşullarının daha önemli olduğunu ve bu bağlamda enflasyon, eksik istihdam, düşük büyüme ve ödemeler bilançosu açığı gibi ekonomik problemlerin çoğunlukla ekonominin arz yönü ile ilgili olduğunu savunmuşlardır.

Anayasal İktisat; Anayasal iktisat “iktisat biliminin siyaset bilimine uyarlanması” olarak tanımlanmakta ve “devletin güç ve yetkilerinin nasıl sınırlandırılabilirliğini ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini” araştıran bir düşünce türüdür. Diğer bir deyişle anayasal iktisat, siyasi otoritenin ekonomi ile ilgili alacağı kararlarda yetkisini sınırlamayı ifade etmektedir.

Reel İktisadi Dalgalanmalar Teorisi; Reel İktisadi Dalgalanmalar Teorisi, Yeni Klasik model üzerine inşa edildiği için rasyonel beklentiler varsayımı, ücret ve fiyatların esnekliği, piyasaların sürekli temizlendiği ve devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği varsayımları kabul edilmektedir. Reel Konjonktür Teorisi olarak da ifade edilen Reel İktisadi Dalgalanmalar Teorisi’ne göre, üretim ve işsizlik düzeylerinde meydana gelen dalgalanmaların yani ekonomik istikrarsızlıkların temel nedeni teknolojik şoklardır.

Mikro İktisat ve Makro İktisat Ayrımı

Bilindiği gibi iktisat bilimi, kıt veya sınırlı kaynaklarla sınırsız insan ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden sahip olunan kıt kaynaklarla sınırsız olan insan ihtiyaçlarının ne şekilde ve nasıl giderileceği çok önemli bir problemdir. Bu problemin aşılması için yapılan çalışmalarda iki temel yöntem göze çarpmaktadır.

Bunlardan birisi mikro iktisat diğeri de makro iktisat olarak adlandırılmaktadır. Mikro terimi Yunanca mikros (küçük) kavramından, makro ise makros (büyük) kavramından türetilmiştir. Ancak bu türetme mikro iktisadın küçük iktisat, makro iktisadın ise büyük iktisat gibi yorumlanması anlamına gelmemektedir. Mikro iktisat, hanehalkı ve firma davranışları ele alınarak yani toplulaştırma yapılmadan daha küçük ölçekli analizler yapılmakta ve böylece ekonomideki küçük birimlerin davranışları ele alınmaktadır.

Makro iktisatta ise bütün bireyler hanehalkı sektörü, bütün firmalar iş alemi sektörü olarak toplulaştırılmakta ve daha büyük ölçekli veriler ile analizler yapılmaktadır. Örneğin, mikro iktisatta hanehalkının ve onun üyesi olan tüketicinin davranışı incelenirken makro iktisatta bir ekonomideki tüm tüketicilere ait verilerden yararlanılır.

Makro İktisadın Temel Kavramları

Nominal gayri safi yurtiçi hasıla: Bir ülkenin sınırları içinde, belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerine Nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla denir.

Ekonomik büyüme: Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içinde artmasına iktisadi büyüme denir. Bu bağlamda iktisadi büyüme, reel GSYH’nin zaman içinde sürekli artması anlamına gelmektedir.

İktisadi (konjonktürel) dalgalanmalar; Reel GSYH’nin reel GSYH büyüme trendi etrafında periyodik ve muntazam olmayan ve birbirini izleyen genişleme- daralma biçiminde hareketine, iktisadi dalgalanmalar denir. İktisadi dalgalanma zirve yapmadan zirve yapan değişkenlere öncü değişkenler denir. Buna karşılık, dönüş noktaları iktisadi dalgalanmanın dönüş noktalarından sonra olan değişkenler geciken değişkenler diye nitelendirilir.

İşsizlik: Bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin (işgücü) bir kısmının işinin olmaması işsizlik, bu durumda olan kimselere ise işsiz adı verilir.

Enflasyon: Bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışa enflasyon denir. Toplam talebin toplam arzı aşması sonucunda ortaya çıkan enflasyon aynı yönlü devrevi bir değişkendir.

Enflasyonun Ölçülmesi

Enflasyon genel bir ifadeyle şu şekilde ölçülür:

$$\text{Enflasyon} = \pi = ((2. \text{ Dönem Fiyatlar Genel Düzeyi} - 1. \text{ Dönem Fiyatlar Genel Düzeyi}) / 1. \text{ Dönem Fiyatlar Genel Düzeyi}) \times 100$$

Enflasyon, piyasada seçilmiş ve bir sepet oluşturulmuş mal ve hizmetlerin ortalama fiyatlarının dönemsel değişimini gösteren fiyat endeksleri ile hesaplanmaktadır. Fiyat Endeksleri, çok sayıdaki bağımsız bölümden oluşan bir bütündeki ortak değişimi ölçmek için kullanılmaktadır. Fiyat endeksi temel dönemde 100'e eşittir ve sonra gelen dönemlerin 100'e göre değişimini göstermektedir.

Deflatör Fiyat Endeksi

Deflatör fiyat endeksinde üretimin bileşimine göre sepet içeriği her yıl değişebilir ve İthal ürün fiyatlarını kapsamaz.

$$\text{Deflatör} = (\text{Nominal GSYİH} / \text{Reel GSYİH}) \times 100$$

$$\pi = ((\text{Şimdiki Dönem Deflatör} - \text{Temel Yıl Deflatör}) / \text{Temel Yıl Deflatör}) \times 100$$

Enflasyonun iktisadi dalgalanmalar ile aynı yönlü, işsizliğin ise ters yönlü değişmesi, bu iki değişkenin iktisadi dalgalanma boyunca ters yönde hareket ettiği anlamına gelmektedir.

Makro İktisadi Birimler ve İlişkiler

Hanehalkı sektörü: Ekonomideki bütün ailelerden oluşan iktisadi karar birimine hane halkı sektörü adı verilmektedir. Hane halkının içinde yer alan bütün bireylere ise tüketici denilmektedir.

Firmalar sektörü: Firma, hükûmetin, hane halkının ve diğer firmaların kullanacakları ayrıca dış ticarete konu olan mal ve hizmetleri üreten iktisadi karar birimlerini temsil etmektedir.

Devlet (Kamu) sektörü: Bir ekonomide faaliyet gösteren bütün kamu kurum ve kuruluşlarından oluşan iktisadi karar birimlerini ifade etmektedir.

Dış alem sektörü: Bir ülkenin diğer ülkelerle yaptığı ihracat ve ithalat gibi her türlü iktisadi faaliyetlerinin toplulaştırıldığı sektöre denilmektedir.

Mal piyasası: Mal ve hizmet arzının ve talebinin karşılaştığı piyasaları ifade etmektedir. İktisadi karar birimlerinden olan firmalar, piyasaya mal ve hizmet arz etmekte ve piyasadaki diğer karar birimleri arz edilen mal ve hizmetleri talep etmektedir

Para piyasası: Para arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya denir. Bu piyasada hane halklarının, firmaların, kamu kesiminin ve dış alemin fon arz ve talepleri karşı karşıya gelmektedir.

Tahvil Piyasası: Tahvil arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya denir. Bu piyasada tahvil ve bono gibi menkul kıymetler alınıp satılmaktadır.

Emek Piyasası: Emek arz ve talebinin karşılaştığı piyasa olarak tanımlanan bu piyasada, emeğin fiyatı belirlenmekte ve belirlenen bu fiyat üzerinden ne kadar emek arz edileceği ortaya konulmaktadır.

Makro İktisadi Değişkenler Arasındaki İlişkiler

İktisadi büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki: İktisadi büyümedeki artış yani reel GSYH'deki artış ile emek arasında önemli ilişkiler mevcuttur. İktisadi büyümeyi üretim artışı olarak ele alırsak bu üretim artışının sağlanması için emek miktarının artması ya da mevcutta kullanılan emeğin verimliliğinin yükselmesi gerekir.

Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki: Enflasyon ile işsizlik arasında kısa dönemde negatif ya da ters yönlü ilişki olduğu iddiası Phillips Eğrisi ile ortaya atılmıştır.

İktisadi büyüme, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki: Bir ülkenin üretimi ve geliri olarak ifade edilen Reel GSYH'si bazı dönemlerde artarken bazı dönemlerde ise azalabilir. Bu bağlamda ülkenin Reel GSYH'si zaman içerisinde artış ve azalış şeklinde dalgalanmalar sergilemektedir.

Makro İktisadi Sorunlar ve Politikalar

Tam istihdam sorunu: Tam istihdam üretim düzeyi, üretimde kullanılan üretim faktörlerinin yani emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbislerin tamamının üretim sürecinde yer almasını ifade etmektedir.

Fiyat istikrarı sorunu: Bir ülkede fiyatların yüksek olmasından çok fiyatların sürekli olarak değişmesi daha önemli bir sorundur. Fiyat istikrarı, fiyatlar genel düzeyinin iktisadi karar birimlerinin yatırım, tüketim ve tasarruf kararını etkilemeyecek düzeydeki değişikliklerini ifade etmektedir.

Büyüme sorunu: Büyüme, reel GSYH'deki artışı ifade etmektedir. Büyüme üretim ve gelir artışı demektir.

Gelir dağılımı sorunu: Gelir dağılımı, belirli bir dönemde bir ülkede elde edilen millî gelirin toplumu oluşturan bireyler arasındaki dağılımını ifade etmektedir

İşsizlik sorunu: İşsizlik, bir ülkede çalışma isteğine ve çalışma yeteneğine sahip olan kişilerin bir kısmının işinin olmamasını ifade etmektedir

Maliye politikası: Hükûmetinin kamu harcamaları, transfer ödemeleri, vergiler ve kamu borçları aracılığıyla yürüttüğü politikaya denir.

Para politikası: Hükümetlerin özellikle merkez bankaları aracılığıyla fiyat istikrarını sağlamak ve üretim, gelir ve istihdam düzeyini artırmak amacıyla piyasadaki para arzını kontrol ettikleri politikaya denir.

Müdahale politikası: Burada müdahale kavramından hükümetlerin yasa ve yönetmelik gibi araçlar ile ekonomiye müdahale etmeleri anlaşılır.

www.AOF.com.tr